

Illusztrációra fel! – Illusztráció- és olvasásnépszerűsítés

A II. Budapesti Illusztrációs Fesztivál kiállítása Szolnokon

Képiró Ágnes, Dobos-Bodonyi Orsolya

Írásunk a II. Budapesti Illusztrációs Fesztivál első vidéki vándorkiállításának apropóján született meg. A Damjanich János Múzeum kiállítóhelyén, a Szolnoki Galériában az Illusztrációra fel! Válogatás a Budapesti Illusztrációs Fesztivál 2021 alkotásaiból 2022. január 8. – február 6. között rendezték meg egy több mint 70 művet bemutató időszaki kiállítást. Szövegünk első egységében az illusztráció mint alkalmazott művészeti műfaj sajátosságait és napjainkban betöltött szerepét járjuk körül, különös tekintettel az illusztrált könyv olvasásnépszerűsítő és verbalitást fejlesztő funkciójára. A Budapesti Illusztrációs Fesztivál vállaltan a minőségi illusztráció népszerűsítésére törekszik, mind a kiadók, mind a könyvfogyasztó szülők, pedagógusok – gyerekek és felnőttek számára. A Billufeszt törekvéseinek és a tárlat jellemzőinek bemutatását követően részletezzük azokat a participációs módszereket, amelyek alkalmazásával intézményeket, egyéneket és csoportokat vont be a kiállítás nyitvatartása alatt a Damjanich János Múzeum az illusztráció műfajának, az olvasás és a képekkel való mesélés népszerűsítése céljából. Mindezt erősítették a kiállítóterben kialakított edukációs sarok játékos-történetmesélő eszközei, valamint a minden korosztály számára kézbe vehető, minőségi kikapcsolódást nyújtó – a kiállított művekkel – illusztrált kiadványok.

Tárgyszavak: illusztráció, kiállítás, olvasás

2022. január 8-án nyílt meg a Damjanich János Múzeum kiállítóhelyén, a Szolnoki Galériában az *Illusztrációra fel! Válogatás a Budapesti Illusztrációs Fesztivál* 2021 alkotásaiból című időszaki kiállítás, mely a tavaly ősszel Budapesten második alkalommal megrendezett illusztrációs fesztivál első vidéki állomása volt mintegy 70 művet felvonultatva. A Szolnoki Galéria kétszintes, de alapvetően egylégtérű impozáns belső kialakítása kiválóan idomul a grafikai kiállításokhoz, mivel a műfaj látványbeli érvényesülését mind a tér architektúrája, mind az ornamentikája támogatja. A tárlaton felnőtt és gyermekirodalmi, valamint tudományos illusztrációkat, illetve szöveg nélküli képeskönyveket (silentbook) ismerhettek meg a látogatók. A mintegy egy hónapon át, február 6-ig megtekinthető tárlat fennálló néhány hete alatt minden kor-

osztály számára próbált kísérőprogramot kínálni a múzeum: tárlatvezetések, múzeumpedagógiai foglalkozások, bábszínház, kerekasztal-beszélgetés és egy rajzpályázat is az illusztráció műfaját, a történetalkotás és a könyvek fontosságát kívánta népszerűsíteni. Írásunk célja az illusztráció jelenkori sajátosságain és műfaján belül elhelyezni a kiállítást, valamint bemutatni annak olvasás- és illusztrációnépszerűsítő kísérő rendezvényeit.

Az illusztráció mint alkalmazott művészeti műfaj sajátosságai napjainkban

A könyvillusztráció napjainkban az alkalmazott művészetek leginnovatívabb ága, az igényes illusztráció nemcsak az olvasott szövegnek, hanem a művészet közvetítésének is esszenciális eszköze. Tetten érhető a folyóiratoktól az oktatásig az élet minden területén. 2019-ben a Budapesti Illusztrációs Fesztivál azzal a céllal jött létre, hogy népszerűsítse

1 Továbbiakban Billufeszt és BIF rövidítésekkel is.

a műfajt, bemutatkozási platformot adjon a tehetséges könyvillusztrátoroknak, összekösse őket a kiadókkal, megmutassa a legfrissebb tendenciákat a szülőknek és a pedagógusoknak egyaránt.

Magyarországon az 1960-as évek óta számos grafikai biennálé szerveződik: Miskolcon a sokszorosított grafikai, Békéscsabán a tervezőgrafikai, Salgótarjánban az egyedi grafika és Egerben az akvarell, de az illusztrációnak soha nem volt állandó helye ezeken a seregszemléken. A kétezres évek óta egy új felfutása tapasztalható az illusztrációnak nemzetközileg és Magyarországon is. Ez a hiány indította meg a Billufeszt létrehozóiban a törekvést, hogy nyilvános platformon tegyék elérhetővé a friss, kvalitásos illusztrációs műveket. A seregszemle nemcsak a már megjelent illusztrált köteteknek, hanem azoknak a fiataloknak is teret ad, akiknek még nincs publikált illusztrált kiadványuk, ugyanakkor a kiadók számára a kiállított műveik által láthatóvá válhatnak. A Budapesti Illusztrációs Fesztivál egyik fő funkciója a kiadók tájékoztatásának a segítése, hiszen azok mindig keresik a fiatal tehetségeket és a szakmai utánpótlásnak kedvez az elmúlt években növekvő edukációs tendencia: hazánkban is egyre több művészeti egyetemen oktatnak illusztrációt – akár önálló képzésen belül.² A tárlat másik fontos célkitűzése a pedagógusoknak és a szülőknek eligazodást adni arról, hogy mi a jó illusztráció, illetve mit tart jónak egy szakmailag rangos grémium. A negyedik cél és egyben esszenciális misszió a fiatal képzőművészeknek kedvet csinálni az illusztrációhoz, megmutatni annak trendi és sokszínű aspektusait.

A szervezők számára az egyik első kihívás az volt, hogy milyen formában mutassák az illusztrációt, mely alaptermészeténél fogva a könyvekben „lakik”, írott szöveghez kötődik. Egy könyvből azonban nehéz kiállítótérbe adaptálni az alapvetően kis méretben publikált grafikákat. A nemzetközi szcénában két olyan alappélda is létezik, melyek bemutatásra érdemes módon reprezentálják a műfajt: így a Bolognai Nemzetközi Gyerekkönyvvásár³, ami

elsősorban könyveket mutat be. A másik a kétévente megrendezésre kerülő pozsonyi BIB⁴, ahol kifejezetten grafikai művészeti alkotásokként, a szövegtől különállóan mutatják be a pályaműveket. A BIF inkább ez utóbbit követte, azzal a célkitűzéssel, hogy megmutassák, hogy az illusztráció mint önálló képalkotás is értelmezhető akkor is, ha a szöveget nem ismerjük. Jóllehet, hazánkban tradicionálisan szövegközpontú illusztrált köteteket jelentetnek meg a kiadók, s ez a tendencia a gyermekkönyvekre is érvényes: kis méretben, a nemzetközi gyakorlathoz képest visszafogottan illusztrálva, kevés helyet kapnak a képek. Noha a képek a verbalitást fejlesztik és a szöveg befogadásának könnyítését szolgálják. Téves berögződés az, hogy a sok képpel illusztrált könyv elveszi a fókusz az olvasásról. Aki rosszul olvas, az tölt indokolatlanul sok időt az illusztrációk befogadásával.

Napjaink illusztrációit bár stíluspluralizmus jellemzi, a kvalitásos alkotásokon állandó képi minőségek jelennek meg. A jó illusztráció egyik fontos ismérve, hogy narratív, ami nem feltétlenül a szöveget mondja vissza, hanem hozzátesz a szöveghez. Narratív, tehát szöveghez kötött. A BIF kiírásának egyetlen kitétele, hogy a pályaművek szövegekhez kapcsolódjanak. Az elmúlt évtizedekben az absztrakció és a konceptualizmus háttérbe szorította az elbeszélő képet a képzőművészet terén, az alkalmazott művészetek területén pedig a fotó szorította ki a harmincas évek végétől az illusztrációt. Ez a tendencia napjainkra a képi fordulatnak köszönhetően újabb változáson esett át, hiszen mindenki rendelkezik már fotográfia készítésére alkalmas eszközzel: a fényképezés olcsó és populáris lett, de az illusztrációt nem tudja akárki megcsinálni. Minden évtizednek volt valamilyen vezető alkalmazott grafikai irányzata: a '90-es években a tervezőgrafika, a 2000-es évek első felében a belsőépítészet, utána a webes grafika következett, de vele parallel felívelésnek indult az illusztráció – mely napjainkra az alkalmazott művészetek között a leginnovatívabb ágazattá vált, tőlünk nyugatabbra és keletebbre is, de Magyarországon még köztes állapot van. Bár hazánkban a külföldi trendekhez képest napjaink

2 Önálló szakként létezik a KREA Design Iskolában, hangsúlyt kap a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, a Budapesti Metropolitan Egyetem és a Magyar Képzőművészeti Egyetem képzésein.

3 A Bolognai Gyermekkönyv- és Illusztrációs Vásár a világ legrégebbi és legnagyobb gyermekirodalom seregszemléje, melynek szakmai fókuszában már huzamos ideje az illusztráció áll.

4 A Pozsonyi Illusztrációs Biennálé (BIB) 1967 óta kerül megrendezésre, mely Kelet-Közép-Európa legfontosabb illusztrációs rendezvénye.

alacsony küszöbös és gyors információs hozzáférése ellenére is van egy megkésetttség, berögződés az illusztráció műfaját összemosis a gyerekeknek szánt könyvek képeivel. Ugyanakkor az is tény, hogy a 2000-es évek elejének marginális hazai gyermekirodalmát az ezredforduló után olyan új kiadók színrelépése lendítette fel, melyek megmutatták, hogy a gyermekirodalom a könyvkiadásnak az az ágazata, mely a könyves piacot tudja működtetni: ugyanis a kiadott művek 3/4-e ifjúsági és gyermekirodalom, 1/4-e felnőtteknek szánt kiadvány, így tartja el gyakorlatilag a gyermekirodalom a piacot. Ebből is fakad a kortárs illusztráció relevanciája.

Kárpáti Tibor: The Anne Times / Vol. 07/ The Affairs For Kids, The Affairs, 2021.

A kép forrása: Második Budapesti Illusztrációs Fesztivál Katalógus 2021. Szerk. Herbszt László, Révész Emese. Budapest, 2021. ISBN 978-615-6252-04-3. 135.

Külföldön viszont az, hogy egy konferencia arcu-lata vagy egy magazin címlapja minőségi grafikai illusztráció, teljesen bevett dolog. Magyarországon csak a 168 óra nyomtatott lapszámainak borítóján figyelhető meg ez az igény, melynek a *The New Yorker* teremtette meg évtizedekkel ezelőtt a hagyományát. A lap illusztrátorai között gyakran találkozhatunk magyar illusztrátorokkal, így a groteszk és szögletes figuráiról ismert Kárpáti Tibor alkotásaival, akinek könyvillusztrációi is ismertek a nemzetközi gyermekkönyv kiállításokon. A tavaly megrendezett 2. Billufeszt *non fiction* kategóriájának fődíját elnyert Kovács Lehel autodidaktaként indult, s ma szinte csak külföldre dolgozik. Az erdélyi születésű, ma Budapesten élő grafikus egyedi hangvételű illusztrációiból ironia és humor árad. Munkái az elmúlt években olyan nemzetközi magazinok hasábjain jelentek meg, mint a *The New York Times*, a *The Economist* vagy a *Los Angeles Times*. A szolnoki kiállításon is bemutatkozott Kárpáti Tibor és Kovács Lehel pályája szintén igazolja, hogy az illusztratori szakma az a hivatás, ami igen

Kovács Lehel: The New Review - The Observer melléklete, 2020.

A kép forrása: Második Budapesti Illusztrációs Fesztivál Katalógus 2021. Szerk. Herbszt László, Révész Emese. Budapest, 2021. ISBN 978-615-6252-04-3. 141.

korán nemzetközi lehetőségeket nyithat meg. Rajtuk kívül a tárlaton szerepelt illusztrátorok közül is többen jelen vannak a nemzetközi szcénában.

Elsősorban klasszikus értelemben vett illusztrációk alkották az *Illusztrációra fel!* című tárlat gerincét, azaz olyan művek, amelyek konkrét szöveg tartalomhoz kapcsolódnak. A szervezők sem a technikát, sem a méretet nem kötötték meg, mivel a kiállítóterben a közönség már digitális nyomtatott formájában, kinagyítva látta az alkotásokat. A tárlat három kategória válogatott pályaműveit mutatta be: így felnőtt és gyermekirodalmi illusztrációkat, tudományos illusztrációkat és szöveg nélküli képek könyveket (böngészők, lapozók, silent bookok). A kiállítók között éppúgy jelen volt a hazai illusztráció ezredfordulón indult „nagy generációja”, mint a frissen pályára lépő fiatalok.⁵

Az Illusztrációra fel! tárlat információs szerepköre

A múzeumok alapvető kultúrákövetítő szerepe, amely magában foglalja többek között a kulturális javak meghatározott anyagának gyűjtését, megőrzését és kiállításokon történő bemutatását⁶, több évtizede kiegészül egy szolgáltató, szórakoztató szereppel is. Egyre inkább teret hódít a tartalomformálás igénye a látogatók részéről, akik a korábbi csupán tartalomfogyasztó, a statikus kiállításokat megtekintő szerep helyett aktív résztvevői kívánnak lenni egy-egy kiállításnak. Erre szemléltető példával szolgál a Santa Cruz Museum of Art and History volt igazgatójának, *Nina Simon*nak a *The Participatory Museum* című könyve.⁷ Simon alapvető igényként fogalmazta meg azt a magyarul részvételi múzeumnak nevezett jelenséget, amely lehetővé teszi, hogy a látogatók alkotassanak, gondolatokat közvetítsenek, s kapcsolódni tudjanak egymással és egymáshoz. Az *Illusztrációra fel!* című kiállítás remek lehetőséget biztosított a szervezők számára, hogy minél több eszközzel felhívják a látogatók

figyelmét az alkotás, valamint az olvasás fontosságára. Ezt a törekvést erősítette a múzeum együttműködése a szolnoki *Verseghy Ferenc Könyvtárral*, valamint a *Csimota Kiadóval*.

A Szolnoki Galéria földszintjén kaptak helyet a felnőtt irodalmi, a tudományos illusztrációk és a szöveg nélküli képek könyvek kategória pályaművei. Az emeleten gyermekkönyv-illusztrációkat tekinthettek meg a látogatók, ahol egy edukációs sarkot is kialakított *Barláné Kulánda Krisztina*, a Damjanich János Múzeum múzeumpedagógusa. A múzeumpedagógiai sarkot nem csupán a csoportos, de az egyéni látogatók is bármikor kipróbálhatták. Papírszínház, bábjáték, mese- és ifjúsági könyvek, illetve rajzolás lehetőség is rendelkezésre állt az alkotni, szórakozni vágyók számára. A *Verseghy Ferenc Könyvtár*nak köszönhetően számos olyan gyermek-, valamint ifjúsági könyv helyet kapott a múzeumpedagógiai sarokban, melyek a kiállításban megtekinthető illusztrációkat tartalmazták. A látogatók ezáltal kézbe vehették a könyveket, s lehetőségük nyílt elolvasni a történeteket, meséket. Továbbá a *Csimota Kiadó* néhány papírszínházát is használhatták az érdeklődők.

Nem egy esetben előfordult, hogy a gyerekek bábelőadást tartottak a családtagoknak, valamint a papírszínház történetét mutatták be egymásnak. A gyermekillusztráció szekcióban kiállított illusztrációk kuriózuma volt egy olyan papírszínház, melynek elkészültét egy ismert magyar műalkotás, *Berény Róbert* „Alvó nő rókával” című, 1920-as évek második felében készült festménye ihlette. Az inspirációként szolgáló eredeti művön *Berény Róbert* második felesége, *Breuer Eta* gordonkaművész nő látható, akit *Berény* valamennyi képén lehunytt szemmel örökített meg. Hazánk egyik leginnovatívabb kiadója, a *Csimota Könyvkiadó* képzőművészeti tematikájú papírszínházai egy-egy műalkotás mesészerű születési körülményeit mesélik el, azzal a szándékkal, hogy közelebb hozzák a gyerekekhez a magasművészetet. A 2020-ban megjelent „Alvó nő rókával” az első olyan kiadvány, amelynek fókuszában egy magyar festő műve áll. Az illusztrátor, *Maros Krisztina* a képekhez tartozó szöveg szerzője is egyben. A kiállítás egyik fontos kísérőprogramja volt a *Rajzolj, fess, alkoss szabadon!* című rajzpályázat, amelyre közel 350 pályamunka érkezett be kevesebb, mint egy hónap alatt. A felhívás az óvo-

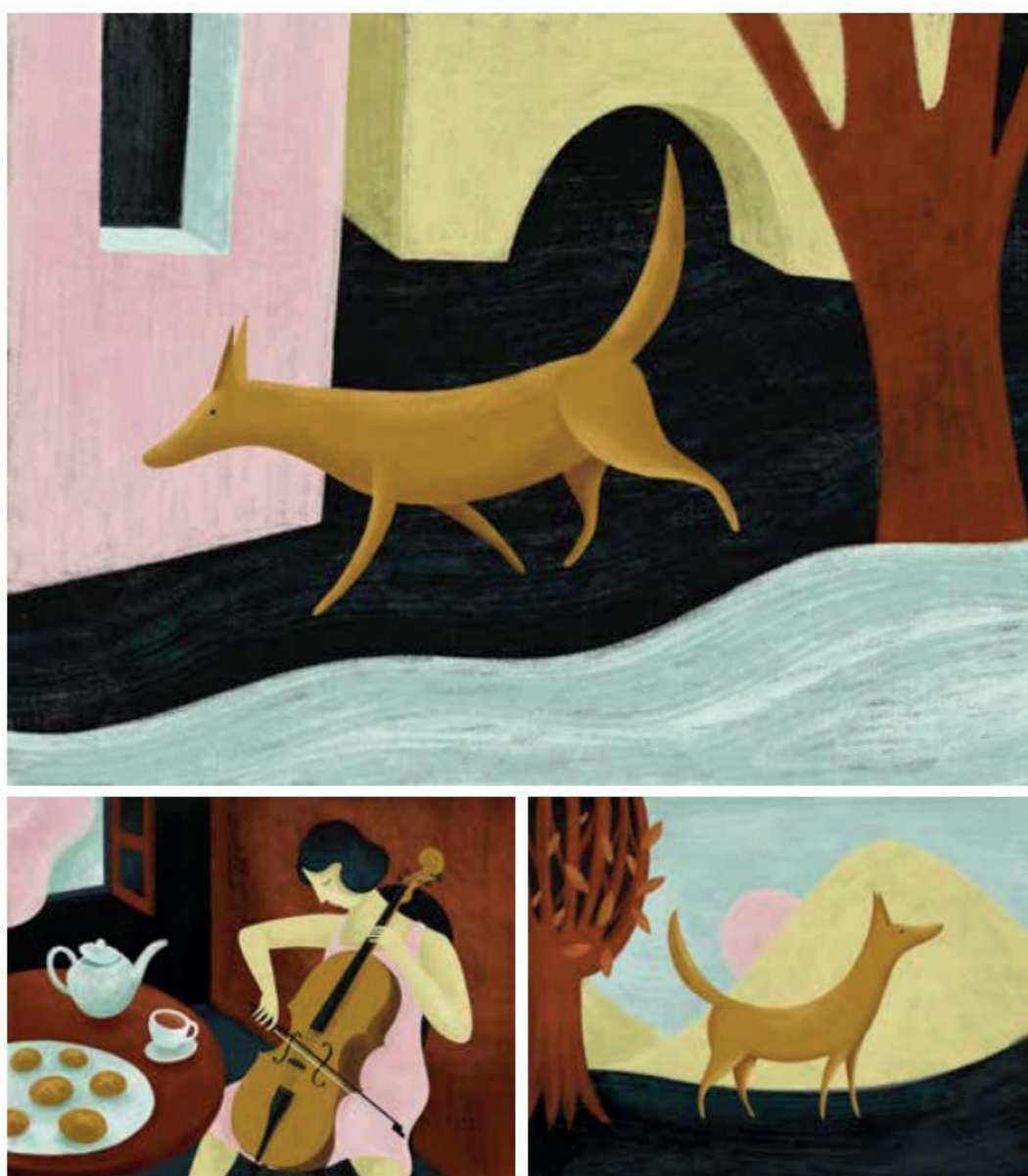
5 Második Budapesti Illusztrációs Fesztivál Katalógus 2021. Szerk. Herbszt László, Révész Emese. Budapest, 2021. 5.

6 Továbbá lásd: 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és közművelődésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> (utolsó elérés: 2022.04.10.)

7 Bővebben lásd: <http://www.participatorymuseum.org/read/> (utolsó elérés: 2022.04.10.)

dásokat, az általános iskolásokat és a középiskolásokat is megszólította, akik az alábbi három kategóriában küldhették be alkotásaikat: *Érzések; Ha nagy leszek; A világ, ahogy én látom*. Igényes, igen mély gondolatokat bemutató munkák születtek, amelyek többek között a Covid hatásaira, a bezártság érzésére, illetve az ember és a természet kapcsolatára reflektáltak. A pályamunkákat a kiállítás kurátorai, Révész Emese és Herbszt László, valamint a kiállítást szervező intézmény részéről Barláné Kulánda Krisztina múzeumpedagógus és Képiró Ágnes művészet-

történész bírálta el. Minden kategóriában, s azon belül korosztályi bontásban kerültek ki a díjazottak, akik egy programnap keretében vehették át megérdemelt jutalmukat. A programnap részét képezték továbbá kézműves foglalkozások, papírszínház-előadás, kreatív gyerekfoglalkozások, kurátori tárlatvezetés és egy kerekasztal-beszélgetés. Az alkotásokat január 29-től egészen a kiállítás végéig a Billufeszt anyaga mellett tekinthették meg a látogatók a Szolnoki Galériában, ezáltal a diákok munkái szerves részévé váltak a tárlatnak.

Maros Krisztina: Alvó nő rókával, 2020.

A kép forrása: Második Budapesti Illusztrációs Fesztivál Katalógus 2021. Szerk. Herbszt László, Révész Emese. Budapest, 2021. ISBN 978-615-6252-04-3. 191.

Csoportos múzeumpedagógiai foglalkozáson óvodás, alsó tagozatos és hatodik osztályos gyerekek vettek részt. Korosztályuknak megfelelően ismerkedtek meg a kiállítás anyagával. A játékos feladatok a történetelbeszélés fontosságára, a kreativitás és a kézügyesség fejlesztésére, valamint a kiállításban való tájékozódás elősegítésére helyezték a hangsúlyt. Példának okáért a színek szerepe minden foglalkozáson szóba került, egy asszociációs játék segítségével lehetett a színekhez kötődő érzéseket, benyomásokat felfejtenie a gyerekeknek. Továbbá a *Furagura* nevű fejlesztő játék⁸ során mindenki kiválasztott egy formát, amelyet lerajzolt. A gyerekek ezután a sok egyéni formából egy történetet kreáltak, s azt mesélték el. A csoportos foglalkozásokon kívül sor került még a Verseyhy Ferenc Könyvtár *Minerva bábcsoportjának* zenés előadására, amelyen egy óvodás és egy általános iskolás csoport vett részt. A „Holle anyó” című darab elnyerte a gyerekek tetszését, akik a programon kívül a tárlatot is felfedezték.

Mind a szervezett csoportos foglalkozások, mind pedig a nyilvános tárlatvezetések és a programnap, különösképpen a kerekasztal-beszélgetés hangsúlyozta az olvasás, a könyvek, valamint a kreatív képzőművészet fontosságát, amelyekre már egészen kicsi kortól érdemes felhívni a gyerekek figyelmét.

8 A *Furagura* egy készség- és kreativitásfejlesztő csoportos játék, amely során a résztvevők nonfiguratív alakzatokat rajzolnak, s a képzeletükre van bízva, hogy azokba mit látnak bele. A játékot 4 éves kortól egészen 99 éves korig ajánlják. A *Furagura* célja a rajzolás és a kreatív történetmesélés általi szórakoztatás.

mét. A kiállítás zárónapja a *Kérdezd a szakembert!* mottó jegyében telt, amikor az érdeklődők a teljes nyitvatartás alatt kötetlen formában, a Damjanich János Múzeum művészettörténészével szabad diskurzusban ismerkedhettek meg a hazai illusztrátorok munkásságával és az illusztráció műfajával.

Összességében elmondható, hogy az *Illusztrációra fel! Válogatás a Budapesti Illusztrációs Fesztivál 2021* alkotásaiból című időszaki kiállítás nagyon sok egyéni, valamint csoportos látogatót vonzott. Számos esetben érkezett a látogatók részéről pozitív visszajelzés, a kiállításban szereplő illusztrációkat mind tartalmi, mind esztétikai értékeik miatt dicsérték. A tárlat négy hete alatt egyértelműen látszott az igény a látogatók, különösen a fiatal korosztály részéről az alkotási vágyra, az aktív, tartalomformáló szerepvállalásra, amely kiváltképp megmutatkozott a múzeumpedagógiai sarok népszerűségében. A felnőtt látogatók részéről gyakran fogalmazódott meg az a pozitív felismerés, hogy az illusztráció nem csupán gyerekeknek szóló műfaj, hanem abszolút képes megszólítani minden korosztályt. A felnőtt és gyermekirodalom illusztrációi, a tudományos illusztrációk és a szöveg nélküli képeskönyvek a visszajelzések alapján felkeltették a látogatók érdeklődését, s azt is örömmel fogadták, hogy egy-egy könyvet a kezükbe vehettek és az illusztrációk segítségével megelevenedtek ismert vagy új történetek számukra. Talán sikerült a kedvet meghozni sokak számára az olvasáshoz is, legalábbis egy kislány vendégkönyvbe írt bejegyzése bizakodásra adhat okot: „*Nagyon tetszett, soha nem felejttem el. Megkaptam a kedvet az olvasásra!*”.

Válogatás a kiállítás képeiből

Irodalom

Herbszt, L., Révész, E., (szerk) *Második Budapesti Illusztrációs Fesztivál Katalógus*, Budapest, 2021. ISBN 978-615-6252-04-3

Révész, E. *Mentés másként. Könyvillusztráció tegnapról mára*, Tempevölgy könyvek 39. Balatonfüred, 2020. ISBN 978-963-9990-83-8

Simon, N. *The Participatory Museum*, Museum 2.0, Santa Cruz, CA, USA, 2010. ISBN 0615346502, 9780615346502

Varga, E. *Az illusztráció a teóriában, a kritikában, az oktatásban*, L'Harmattan, Budapest, 2012. ISBN 978-963-236-505-3

Beérkezett: 2022. április 29.

Képiró Ágnes

Damjanich János Múzeum
művészettörténész-muzeológus
E-mail: kepiroagnes@djm.hu

Dobos-Bodonyi Orsolya

Damjanich János Múzeum
kulturális menedzser
E-mail: bodonyiorsolya@gmail.com